

Torchalski, Ryszard

Wiktor Hahn (1871-1959), historyk literatury, biograf, organizator życia naukowego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/1, 71-80

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard Torchalski

WIKTOR HAHN (1871—1959) — HISTORYK LITERATURY
BIBLIOGRAF
ORGANIZATOR ŻYCIA NAUKOWEGO

Chociaż minęła zaledwie dziesiąta rocznica śmierci Wiktora Hahna — w głęboką, zacierającą się już w pamięci żywych przeszłość sięgają jego zasługi, położone dla rozwoju nauki i kultury polskiej. 1895—1959: w tak wielkie bowiem ramy czasu ująć by można twórczość naukową i historycznoliteracką, trud edytorski, redaktorski i organizacyjnonaukowy Wiktora Hahna od chwili, gdy — 24-letni — został doktorem filozofii, do zgonu — w wieku 88 lat — w toku czynnie kontynuowanej pracy przy warsztacie naukowym. Tę twórczą działalność, zainteresowania i zasługi uczonego ma za zadanie przedstawić niniejszy szkic okolicznościowy; zwróci on przy tym szczególną uwagę na zasługi Wiktora Hahna na polu bibliografii — najbliższe autorowi szkicu.

Wiktor Hahn urodził się 9 września 1871 r. w Wiedniu. Po ukończeniu gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie studiował w latach 1889—1893 na Wydziale Filozoficznym lwowskiego uniwersytetu. W 1894 r. złożył egzamin nauczycielski z języka polskiego i filologii klasycznej, a w rok później uzyskał na tym uniwersytecie stopień doktora filozofii.

Pracę pedagogiczną rozpoczął w macierzystym swoim gimnazjum — im. Franciszka Józefa — w 1894 r. Po dwóch latach przeniesiony do gimnazjum w Kołomyi jako nauczyciel rzeczywisty, przebywał tam do 1899 r. Po powrocie do Lwowa nauczał ponownie w gimnazjach tego miasta.

Oddany od najmłodszych lat pracy naukowej, prowadził poszukiwania w bibliotekach polskich i zagranicznych. Poszukiwania te, których uwieńczeniem było m. in. odkrycie szeregu nie opisanych przedtem rękopisów Biblioteki Zamoyskich w Warszawie i Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie, znalazły odbicie w licznych jego publikacjach. W roku akademickim 1901/1902 wykorzystał urlop do celów naukowych, poświęcając go na studia w Berlinie i Wiedniu.

Poważne osiągnięcia naukowe i plany na przyszłość zdecydowały o tym, że Hahn nie mógł żywić wielkiego zapału do pracy w szkolnictwie średnim. Toteż gdy w 1907 r. otrzymał docenturę historii literatury polskiej na uniwersytecie we Lwowie, rozpoczął tu wykłady na Wydziale Filozoficznym. Nauczanie w gimnazjum jednak pozostawało długo jeszcze głównym zajęciem Hahna.

W 1917 r. mianowany został profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Jana Kazimierza, a w 1918 r. rozszerzył swoją habilitację na bibliografię i bibliotekoznawstwo. Oprócz wykładów we Lwowie, w latach

1921—1939 wykładał na Uniwersytecie Katolickim w Lublinie jako profesor zwyczajny. Był ponadto dziekanem Wydziału Filologicznego tego uniwersytetu.

Lwów, gdzie przebywał w czasie drugiej wojny światowej, opuścił Hahn w 1945 r. i po przejściowym pobytku w Krakowie osiedlił się na stałe w Warszawie. Tu, jako docent kontraktowy Uniwersytetu Warszawskiego, wznowił przerwana w 1939 r. działalność naukową i pedagogiczną. W 1957 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Zmarł 2 listopada 1959 r. w Warszawie.

Odnaczony był w okresie międzywojennym Złotym Krzyżem Zasługi, a w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej — Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski i Orderem Sztandaru Pracy II klasy¹.

Działalność naukowa Wiktora Hahna obejmowała historię literatury klasycznej, historię literatury polskiej, bibliografię i bibliotekoznawstwo. Położył równocześnie duże zasługi w pracy organizacyjnonaukowej (szczególnie w środowisku lwowskim) oraz jako edytor.

W dziedzinie filologii klasycznej zajmował się głównie hellenistyką. Interesowały go komedie Menandra, twórczość Herodota, Arystotelesa, Cycerona, Wergiliusza i Plutarcha. Badał również wpływ twórczości klasyków na literaturę polską. Zagadnieniu temu poświęcił m. in. następujące prace: *Kraśński i Horacy*², *Echa klasyczne w utworach Juliusza Słowackiego*³, *Córka Peryklesa w noweli Herodota i Amelia w Horztyńskim Słowackiego*⁴.

Większość historycznoliterackiego dorobku pisarskiego Hahna wiąże się jednak ściśle z literaturą polską. Spośród pisarzy polskiego odrodzenia największą jego uwagę wzbudził Szymon Szymonowicz. Uchronił od zapomnienia liczne wiersze i pisma tego poety oraz odkrył nie znane, takie jak np. *Oda do Jerzego Zamoyskiego*⁵. Omawiał też rolę i znaczenie twórczości M. Reja, J. Kochanowskiego i P. Skargi, rozpatrując ich wpływ na późniejszą literaturę polską.

Wiele publikacji Hahna dotyczy Z. Kraśńskiego, A. Mickiewicza i C. K. Norwida. Szczególnie zaś trwałe są jego zasługi dla upowszechnienia dzieł J. Słowackiego, którego twórczością zajmował się przez całe życie.

Na koniec, część publikowanych przez Hahna artykułów i przyczyn-

¹ Jako najważniejsze źródła biograficzne, dotyczące W. Hahna, wymienić można 1) hasło *Hahn Wiktor* w encyklopediach i słownikach: F. Bostel, *Encyklopedia wychowawcza*. T. 5. Warszawa 1901, s. 257; P. Chm[ielewski], *Wielka powszechna encyklopedia ilustrowana*. T. 27—28. Warszawa 1901, s. 217; *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*. T. 6. Warszawa 1900, s. 464; *Encyklopedia powszechna Ultima-Thule*. T. 4. Warszawa 1931, ss. 374—375; *Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego*. T. 2. Warszawa, szp. 407—408; W. Suchodolski, *Polski słownik biograficzny*. T. 9. Warszawa 1961, ss. 235—236; 2) wzmianki w innych wydawnictwach zwartych i artykuły: J. Chołodecki-Białynia, 1858—1908. *Księga pamiątkowa półwiekowego jubileuszu Gimnazjum im. Franciszka Józefa I we Lwowie*. Lwów 1909, ss. 101, 163, 234; S. Lam, *Współcześni pisarze polscy*. Warszawa, ss. 16—17; S. Lempicki, *Złote piaski. Wspomnienia ze szkoły galicyjskiej*. Warszawa 1957, s. 93; S. Papée, *Nowe prace prof. Hahna*. „Dziennik Literacki”, nr 6/1948, s. 6; J. Podolski, *Profesorowie lwowscy w Krakowie*. „Dziennik Polski”, nr 245/1945, s. 3.

² „Eos”, R. 37, 1935, ss. 291—455.

³ „Meander”, R. 5, 1950, ss. 158—165.

⁴ Tamże, ss. 87—88.

⁵ *Nieznanym wiersz łaciński Szymona Szymonowicza*. „Eos”, R. 1, 1894, ss. 64—71.

ków poświęconą jest polskiemu pisarzom pseudoklasykiem i dziewiętnastowiecznym oraz zagadnieniom historii teatru i dramatu, takim np., jak budowa antycznej sceny greckiej czy polska literatura dramatyczna XVI w.

Twórczość historycznoliteracką łączył Hahn od najwcześniejszych lat z działalnością bibliograficzną, zestawiając dla interesujących go pisarzy, zarówno polskich, jak zagranicznych, wykazy ich prac i literatury o nich. Wymienić tu można chociażby bibliografie: M. Reja⁶, J. Słowackiego⁷, J. I. Kraszewskiego⁸, Wergiliusza⁹, Horacego¹⁰, W. Szekspira¹¹, H. Ibse-
na¹².

Oprócz zestawień bibliograficznych tego typu, wiele innych poświęcił różnym zagadnieniom naukowym, instytucjom oraz uczynom.

Tak więc np., *Bibliografia filologii klasycznej i literatury humanistycznej w Polsce*¹³ uwzględniła, obok prac odnoszących się do literatury greckiej i rzymskiej, także — poświęcone archeologii, historii i mitologii starożytnej, Starożytnemu Wschodowi, odpowiedniej problematyce w czasach średniowiecza i odrodzenia, a prócz tego jeszcze — mające związek z życiem naukowym w dziedzinie filologii klasycznej na przełomie wieków XIX i XX.

Trzy spisy bibliograficzne wykazują literaturę związaną z jubileuszami uniwersytetów Jagiellońskiego i Lwowskiego oraz Komisji Edukacji Narodowej. Zakres *Bibliografii Jubileuszu Uniwersytetu Lwowskiego*¹⁴ ogranicza się do prac dotyczących dziejów tej uczelni oraz uroczystości, jakie odbyły się z okazji 250 rocznicy jej założenia. W *Bibliografii Jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego*¹⁵ znajdują się ponadto utwory poetyckie poświęcone Uniwersytetowi i dedykowane mu z okazji jubileuszu prace z różnych dziedzin nauki. Inny nieco charakter ma trzecia bibliografia z tej grupy. Zawiera bowiem, oprócz wykazu literatury o Komisji

⁶ *Bibliografia o Mikołaju Reju za rok 1905*. „Pamiętnik Literacki”, R. 4, 1905, ss. 569—578.

⁷ Zestawień bibliograficznych poświęconych J. Słowackiemu sporządził Hahn kilka. Komasać je wszystkich i uzupełnić stanowią: *Bibliografia o Juliuszu Słowackim*. W kolejnych tomach edycji: J. Słowacki, *Dzieła wszystkie*. Pod redakcją J. Kleinera. T. 1—11. Lwów 1924—1933; oraz: *Bibliografia dzieł Juliusza Słowackiego i prac o nim*. W kolejnych tomach edycji: J. Słowacki, *Dzieła wszystkie*. Pod redakcją J. Kleinera. Wyd. 2. T. 1—15. Wrocław 1952—1963.

⁸ Największą była: *Bibliografia Kraszewskiego, 1888—1937*. Lwów 1939. Cały jej nakład uległ zniszczeniu w 1939 r.; pozostały jedynie fragmenty rękopisu, które znajdują się w Archiwum PAN.

⁹ *Bibliografia Vergiliana Polonorum*. „Eos”, R. 33, 1930/1931, ss. 203—240.

¹⁰ *Bibliografia Horacego w Polsce*. Lublin 1936.

¹¹ *Shakespeare w Polsce. Bibliografia*. Wrocław 1958.

¹² *Henryk Ibsen w Polsce. W setną rocznicę urodzin. 1828 20 III 1928*. W: *Pamiętnik lubelski Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie*. T. 1. Lublin 1930, ss. 240—271.

¹³ *Bibliografia filologii klasycznej i literatury humanistycznej w Polsce za lata 1891—1910* drukowana była w rocznikach 1(1894), 3(1896), 6(1900), 8(1902), 12(1906), 16(1910), 19(1913) czasopisma „Eos” jako dodatek z osobną paginacją. Kontynuację jej stanowi *Bibliographia philologiae classicae et humanisticae Polonorum A. 1911—1925*. Leopoli 1929. Ponadto w Archiwum PAN znajduje się rękopis *Bibliografii filologii klasycznej i literatury humanistycznej w Polsce od czasów najdawniejszych do roku 1890*.

¹⁴ *Bibliografia Jubileuszu Uniwersytetu Lwowskiego*. W: W. Hahn, *Pamiętnik obchodu jubileuszowego w 250 rocznicę założenia Uniwersytetu we Lwowie przez króla Jana Kazimierza*. Lwów 1914, ss. 149—156.

¹⁵ *Bibliografia Jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego*. „Muzeum”, R. 17, 1901, ss. 460—474, 611—626, 713—730.

Edukacji Narodowej, również literaturę o bochodach 150 rocznicy zgonu S. Konarskiego¹⁶. Odnotowuje poza tym materiały ikonograficzne.

Znaczniejszą liczbę zestawień bibliograficznych poświęcił Hahn uczonym i profesorom polskim. Objętościowo największa jest *Bibliografia o Stanisławie Staszycu*¹⁷. Zawiera ona spis dzieł Staszica, wydanych za życia i po śmierci, prac o jego życiu i twórczości oraz artykułów okolicznościowych z powodu rocznic w latach 1905, 1906, 1916, 1926. Inne, poprzedzane najczęściej wspomnieniami pośmiertnymi o danym uczonym, również pióra Hahna, odnoszą się do współczesnych mu historyków literatury polskiej i klasycznej. Rozrzucone są w wielu czasopismach naukowych i literackich.

Największa jednak liczba bibliografii dotyczących ludzi nauki zawarta jest w *Kronice Uniwersytetu Lwowskiego za lata 1898/99—1909/10*¹⁸. Znajduje się tu ok. 200 zestawień o charakterze wyłącznie podmiotowym, które są uzupełnieniem zawartych w *Kronice* notek biograficznych profesorów i innych pracowników naukowych Uniwersytetu Lwowskiego. W niektórych wypadkach podane są również spisy prac powstałych pod kierunkiem tych uczonych.

Wymienionych zestawień Hahn nie sporządzał na ogół własnym jedynie staraniem, były bowiem najczęściej nadsyłane przez pracowników Uniwersytetu, o których *Kronika* miała informować. Jednakże w trosce o kompletność poszczególnych bibliografii Hahn niejednokrotnie sam uzupełniał doręczane mu wykazy. Toteż zawarty w *Kronice* materiał bibliograficzny, szczególnie w wypadkach mniej znanych uczonych, stanowić może cenne źródło dla dzisiejszych badaczy ich życia i twórczości, tym bardziej, że większość informacji wskazuje trudne do wyszukiwania indywidualnie artykuły w czasopismach z końca XIX i początku XX wieku.

Nie licząc zestawień zawartych w *Kronice Uniwersytetu Lwowskiego*, Hahn opracował ponad 60 spisów bibliograficznych¹⁹. Najważniejsze i najobszerniejsze z nich to: *Bibliografia bibliografii polskiej*²⁰ i *Bibliografia o Juliuszu Słowackim*²¹, *Shakespeare w Polsce*²² oraz *Bibliografia filologii klasycznej*²³. Wśród nich z kolei szczególne znaczenie ma *Bibliografia bibliografii*, będąc pierwszym o tak szerokim zakresie i zasięgu spisem polskich bibliografii z różnych dziedzin kultury, nauki i sztuki.

O potrzebie opracowania spisu bibliografii polskich myślał Hahn na długo przed jego wydaniem. Ostateczną pobudką do realizacji tego zamiaru były wykłady i ćwiczenia z zakresu księgoznawstwa, które prowadził na Uniwersytecie Lwowskim. Podczas zajęć tych przekonał się, jak wielkie trudności napotykały słuchacze przy zapoznawaniu się z odpowiednią literaturą bibliograficzną.

Zbierając materiały, oparł się Hahn na *Bibliografii polskiej* K. Estrei-

¹⁶ *Bibliografia prac ogłoszonych z powodu 150 rocznicy ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej i zgonu St. Konarskiego*. „Rocznik Pedagogiczny”, seria 2, t. 2, 1924, ss. 403—422.

¹⁷ *Bibliografia o Stanisławie Staszycu*. W księdze zbiorowej: *Stanisław Staszic*. Lublin 1928, ss. 757—800.

¹⁸ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego za lata 1898/99—1909/10*. Lwów 1912.

¹⁹ Spis bibliografii zestawionych przez W. Hahna znajduje się w jego *Bibliografii bibliografii polskich*. Por. przypisy 24 i 25.

²⁰ *Bibliografia bibliografii polskiej*. Lwów 1921.

²¹ Zob. przypis 7.

²² Zob. przypis 11.

²³ Zob. przypis 13.

chera, *Przewodniku bibliograficznym* W. Wisłockiego i *Bibliografii polskiej* J. Czubka. Wykorzystał także zbiory lwowskich bibliotek — Uniwersyteckiej, Ossolińskich i Baworowskich. Pracę zakończył ostatecznie w 1921 r. i wtedy to — dedykowana *Almae Matri Leopoliensi* — *Bibliografia bibliografii polskiej* ukazała się drukiem.

Zakres *Bibliografii* jest nie ograniczony. Wykazuje ona katalogi księgarskie i antykwaryczne, katalogi archiwów, bibliotek i inkunabułów, katalogi ważniejszych wystaw malarskich, spisy treści czasopism, zestawienia bibliograficzne czasopism, kalendarzy i utworów dramatycznych oraz szereg spisów dotyczących nauk historycznych i matematyczno-przyrodniczych. Oprócz spisów o charakterze czysto bibliograficznym rejestrowane są w niej encyklopedie, ważniejsze historie literatury, spisy drukarni, księgarń, a nawet zakonów.

Uwzględnione w niej zostały zestawienia sporządzone przez autorów polskich (obojętnie w jakim języku) i przez autorów obcych, jeżeli dotyczą Polski lub Polaków.

Bibliografia obejmuje wydawnictwa, utwory i fragmenty wydawnicze. Jej zasięg chronologiczny odpowiada okresowi od czasów ukazania się pierwszych spisów księgarskich do 1921 r. Oprócz spisów drukowanych wykazywane są rękopisy.

Selekcja dotyczy opracowań historii literatury i katalogów wystaw, a także katalogów księgarskich. O ile spośród katalogów księgarskich ogólnych umieszczone są tylko te, które mają dla bibliografii zasadnicze znaczenie, o tyle przy katalogach specjalnych kryteria selekcji są znacznie łagodniejsze.

Bibliografia liczy 2264 pozycje ułożone systematycznie w działach i poddziałach. Liczba ta jednak niezupełnie ściśle odpowiada pozycjom rzeczywiście wykazanim; wtedy bowiem, gdy poszczególne opisy dotyczą pozycji wiążących się ze sobą tematycznie, niekiedy są zaopatrzone jednym numerem i kolejnymi literami alfabetu.

Pierwsze wydanie *Bibliografii bibliografii polskiej* zostało szybko wyczerpane. Liczbę egzemplarzy znajdujących się w bibliotekach przerzedziła wojna. Toteż podjęcie nowej edycji stało się pilną koniecznością. Doszło do niej dopiero w 1956 r., chociaż już dziesięć lat wcześniej, na łamach pierwszego rocznika „*Życia Nauki*”, Hahn informował, że posiada materiały uzupełniające *Bibliografię* do końca 1945 r.

Drugie wydanie, które ukazało się pod nieco zmienionym tytułem: *Bibliografia bibliografii polskich*, trudno właściwie traktować jako wznowienie. Jest ono bowiem nie tylko rozszerzone, ale ma także zmienioną kompozycję oraz inne, zgodne z obecnymi normami, zasady opisu bibliograficznego. Wprowadzone zmiany są wyszczególnione w przedmowie do wydania drugiego, pisali o nich również niektórzy spośród recenzentów książki²⁴. Edycja ta zawiera 6494 pozycje, a więc w porównaniu z poprzednią niemal trzykrotnie więcej.

O wielkim zapotrzebowaniu na publikację tego rodzaju najlepiej świadczy fakt wydania jej po raz trzeci, tym razem już po śmierci auto-

²⁴ *Bibliografia bibliografii polskich*. Wyd. 2 znacznie rozszerzone. Wrocław 1956 (ss. XXII + 645, podczas gdy wyd. 1 liczyło ss. XVII + 223).

Rec.: S. Skwirowska, „Bibliotekarz”, R. 24, nr 1/1957, s. 30; E. Słodkowska, „Pamiętnik Literacki”, R. 47, 1956, ss. 614—621; H. Sawoniatk, „Przegląd Biblioteczny”, R. 24, 1956, ss. 246—255; K. Budzyk, „Przegląd Humanistyczny”, R. 2, nr 2/1958, ss. 171—178; W. Chojnacki, „Przegląd Zachodni”, R. 12, nr 9—10/1956, ss. 182—187; P. Grzegorzycyk, *Rocznik Literacki za rok 1956*. Warszawa 1957, ss. 517—519.

ra, w 1966 r. Zaszła też potrzeba wprowadzenia do niej pewnych poprawek i uzupełnień. Zadania tego podjął się Henryk Sawoniak²⁵, który poszerzył ją o ok. 1000 nowych pozycji. Końcową datę dla uzupełnień stanowił w zasadzie rok 1950; znalazło się wśród nich kilka z 1951 r., wiążących się jednak bezpośrednio z pozycjami z lat poprzednich.

Jak ważna i pożyteczna jest *Bibliografia* dla pracowników naukowych każdej prawie dyscypliny, wyrażają doskonale słowa Piotra Grzegorzcyka, który — prezentując drugie jej wydanie w *Roczniku literackim za rok 1956* — napisał: „...gdyby istniała nagroda Akademii Nauk za dzieło najpożyteczniejsze, wszystkim niezbędne, to nagrodę taką powinien uzyskać autor tej książki, czcigodny nestor naszej bibliografii i historyk literatury Wiktor Hahn”²⁶.

Oprócz pionierskiej działalności na polu bibliografii specjalnej, zasługi Hahna jako bibliografa-praktyka leżą również w samym pojmowaniu przez niego i sposobie realizacji zestawień bibliograficznych. Uważał je bowiem nie tylko za spisy dokumentów drukowanych, zawierających pewien tekst; włączał do nich także, w miarę możliwości, materiały ikonograficzne, listy, utwory muzyczne, a nawet opisy przedstawień teatralnych i spektakli filmowych — czyli wszystko, co mogło przyczynić się do wzbogacenia obrazu osób lub zagadnień, których dotyczyły bibliografie.

Na podkreślenie zasługuje też fakt, że Hahn osiągał w swoich pracach duży stopień kompletności. Odnosi się to nie tylko do poważniejszych, lecz także do mniej znacznych zestawień. Wielka sumienność i troska o możliwie pełne wykazanie wszystkich istniejących dokumentów były przyczyną ustalania przez niego szerokich zasięgów poszczególnych spisów. Sumienność widoczna jest również w stosowanym przez Hahna opisie bibliograficznym. We wszystkich wypadkach, gdy mógł dokonać opisu z autopsji, opis ten przynosi raczej nadmiar niż niedostatek informacji.

W bibliografiach Hahna powstałych przed pierwszą i drugą wojną światową kolejność podawania poszczególnych elementów opisu bibliograficznego stosowana jest raczej konsekwentnie i zgodnie z ówczesnymi zwyczajami. Jednak forma ich wyrażania jest czasem zróżnicowana, i to nawet w obrębie jednego zestawienia. Choć trudno będzie znaleźć tu usprawiedliwienie, warto wspomnieć, że podobne niedociągnięcia spotyka się w tym okresie także w pracach bibliografów tak znanych, jak Stefan Wierczyński czy Władysław Tadeusz Wisłocki, działających współcześnie z Hahnem.

Z dużym natomiast uznaniem wyrazić się można o układzie materiałów, przyjmowanym przez Hahna dla poszczególnych jego spisów. Z zasady rezygnował z układów mechanicznych, takich jak alfabetyczny czy chronologiczny, uznając wyższość porządkowania opisów według kryteriów jakiegoś systemu.

Obfita działalność praktyczna nie wyczerpywała zainteresowań Hahna bibliografią i księgoznawstwem. Zagadnieniom tym, jak wspomniano przy genezie *Bibliografii bibliografii*, poświęcił część swoich wykładów w latach 1917/18—1924/25 na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwo-

²⁵ *Bibliografia bibliografij polskich do 1950 r.* Wyd. 3. Uzupełnił Henryk Sawoniak. Wrocław 1966.

²⁶ Recenzję tę cytuję przypis 24.

wie²⁷ oraz w roku akademickim 1921/22 na Uniwersytecie Katolickim w Lublinie. Oprócz nich prowadził na Uniwersytecie Lwowskim w latach 1920/21—1921/22 ćwiczenia z księgoznawstwa, obejmujące objaśnianie najważniejszych dzieł bibliograficznych i zwiedzanie bibliotek lwowskich, a w roku akademickim 1923/24 ćwiczenia praktyczne z zakresu bibliotekoznawstwa.

Innym efektem działalności Hahna w dziedzinie bibliografii były recenzje, zamieszczane przez niego w czasopismach naukowo-literackich. Śledząc z uwagą ukazujące się wydawnictwa o charakterze bibliograficznym, ważniejszym z nich poświęcał dokładne omówienia, niektóre zaś w recenzjach uzupełniał²⁸. W kilku artykułach opublikowanych w okresie międzywojennym i tuż po zakończeniu drugiej wojny światowej zawarł ponadto bardziej szczegółowe uwagi na temat bibliografii w Polsce, jej stanu i potrzeb²⁹.

O tym, że stan tej wiedzy i jej osiągnięć praktycznych nie był w okresie dwudziestolecia międzywojennego zadowalający, świadczy wypowiedź Hahna w recenzji *Przeglądu bibliografii polskiej 1900—1918*: „Dla bibliografii nie ma jeszcze u nas odpowiedniego zrozumienia, nie tylko wśród szerszych sfer społeczeństwa, lecz nawet u osób, roszczących sobie pretensje do prawdziwego wykształcenia”³⁰.

Podkreślając brak jasno wytkniętego planu na polu poczyniń bibliograficznych i odpowiednio przygotowanych pracowników, domagał się Hahn od Ministerstwa Oświecenia Publicznego utworzenia instytutu bibliograficznego. Powstanie takiego instytutu uważał za nieodzowny warunek należytego rozwoju całej nauki polskiej.

Wiele dezyderatów zawiera także artykuł *Główne potrzeby bibliografii polskiej*³¹. Za najpilniejszą konieczność w dziedzinie bibliografii uznaje w nim Hahn wydanie *Bibliografii bibliografii polskiej* oraz wznowienie stałego publikowania bieżącej bibliografii druków zwartych. Aby postawić bibliografię bieżącą na prawdziwie naukowym poziomie, radzi Hahn skorzystać z wzorów najlepiej prowadzonych odpowiednich miesięczników zagranicznych. Nie mniej istotną potrzebę widzi w ogłoszeniu spisu wszystkich czasopism i dzienników polskich za okres nie objęty *Bibliografią* Estreichera oraz w publikowaniu na bieżąco spisów treści czasopism. Tą ostatnią sprawą mogłyby, według Hahna, zająć się instytucje w rodzaju istniejącego wówczas we Lwowie Zawodowego Towarzystwa Dziennikarzy. Ponadto, jako bardzo pożądane, wskazuje opracowanie zestawień przekładów literatury polskiej na języki obce.

²⁷ Tytuły niektórych z tych wykładów brzmiały: *Zakres i zadania bibliografii. Główne zasady bibliografii. Systemy bibliograficzne. Główne zasady bibliotekarstwa. Encyklopedia i metodologia księgoznawstwa. Dzieje bibliotek polskich. Dzieje książki. Dzieje drukarni polskich*. Por.: *Skład Uniwersytetu im. Cesarza Franciszka Józefa w Lwowie i program wykładów*. R. 1909/10—1918/19; *Skład Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (i program wykładów) w r. ak. 1919/20—1938/39*.

²⁸ Z ważniejszych bibliografii Hahn recenzował np.: *Bibliografię literacką czasopism polskich* (rec.: „Muzeum”, R. 19, 1903, ss. 429—432); *Przegląd bibliografii polskiej 1900—1918* (rec.: „Gazeta Lwowska”, nr 231/1919, s. 6); *Bibliografię zawartości czasopism* (rec.: „Bibliotekarz”, nr 4—5/1948, ss. 69—71; „Przegląd Biblioteczny”, nr 2/1950, ss. 123—125).

²⁹ Np.: *Główne potrzeby bibliografii polskiej*. „Gazeta Lwowska”, nry 122—127/1921; *W sprawie bieżącej bibliografii polskiej*. „Gazeta Lwowska”, nr 14/1924; *O potrzebach bibliografii polskiej*. „Życie Nauki”, t. 1, 1946, ss. 431—438.

³⁰ Recenzję tę cytuje przypis 28.

³¹ Zob. przypis 29.

Hahn wysuwał konkretne propozycje, jak można by zaradzić złej sytuacji, istniejącej w bibliografii polskiej. Wydawaniem różnego typu bibliografii, zanim nie powstanie instytut bibliograficzny, powinny się zająć towarzystwa naukowe lub Związek Towarzystw Naukowych. W wypadku, gdyby sprawę tę wzięły na siebie poszczególne towarzystwa, należałoby w ich obrębie utworzyć sekcje bibliograficzne, które by współpracowały ze sobą zarówno w szczegółach metodycznych, jak i finansowych.

Sekcjom tym trzeba by zapewnić odpowiednio przygotowanych pracowników. Pracujący nad bibliografią musi bowiem, jak pisze Hahn w *Głównych potrzebach*, poznać jej główne zasady i systemy oraz przeglądając najważniejsze dzieła polskie i obce, aby z nich przejąć najwłaściwszą metodę. Nie wystarczy tu jedynie zbieracz pozycji bibliograficznych, lecz nieodzowny jest człowiek ze stosownym wykształceniem. Wykształcenie to można by zapewnić chętnym, organizując przy uniwersytetach seminaria bibliograficzne.

Sprawą bibliografii należałoby zainteresować także wydawnictwa oraz księgarnie, rozkładając nawet na nie, w określonych wypadkach, kosztą przedsięwzięć edytorskich. Pewne subwencje dałoby się też uzyskać dzięki ofiarności niektórych banków i osób prywatnych.

Nieliczne jednak spośród tych postulatów doczekały się realizacji w okresie międzywojennym (do pozytywnych wyjątków należała sprawa bibliografii bieżącej). Toteż w 1946 r., w pierwszym numerze „Życia Nauki”, ponawia Hahn swój apel, wysuwając tym razem na pierwsze miejsce potrzebę zakończenia edycji części III *Bibliografii polskiej Estreichera* i wydania bibliografii polskiej XX wieku w układzie alfabetycznym. Zwraca też uwagę na, istniejące nadal, poważne zaniedbania na polu bibliografii specjalnej.

Obecnie w Polsce, wobec uznania dużej roli bibliografii dla całej nauki, większość wysuwanych przez Hahna postulatów została już urzeczywistniona, niektóre zaś, jak np. bibliografia polska XX wieku i cały szereg bibliografii specjalnych, znajdują się w trakcie realizacji.

Artykuły swoje i recenzje zamieszczał Hahn m. in. w *Encyklopedii wychowawczej*, *Encyklopedii Polskiej Akademii Umiejętności*, *Polskim słowniku biograficznym* oraz w ponad pięćdziesięciu czasopismach, takich jak: „Gazeta Lwowska”, „Słowo Polskie”, „Ateneum”, „Kwartalnik Historyczny”, „Pamiętnik Literacki”, „Książka”, „Meander”, „Łódź Teatralna”, „Teatr”.

W sumie ogłosił ponad 400 prac z zakresu filologii klasycznej, historii literatury polskiej i bibliografii oraz ponad 500 recenzji.

Równie owocna była działalność edytorska Wiktora Hahna. Przyniosła ona przede wszystkim wydania dzieł niektórych pisarzy polskich. Dla przykładu wymienić można edycje J. Słowackiego, J. I. Kraszewskiego, J. Korzeniowskiego, E. Chojeckiego i K. Libelta. Często Hahn zaopatrywał je w obszernie wstępy, przypisy i notatki bibliograficzne.

Pod tym względem wyróżnia się wydanie powieści Kraszewskiego *Morituri* z 1925 r. Napisany przez Hahna wstęp do powieści stanowi właściwie odrębną rozprawę, ma charakter dużej, liczącej prawie 200 stron monografii. Oprócz barwnie opowiedzianego życiorysu pisarza, zestawił w niej Hahn świadectwa o jego metodzie i rutynie pisarskiej oraz dał ocenę roli społecznej i zasług Kraszewskiego dla rozwoju powieści polskiej.

Na szczególne podkreślenie zasługuje wysiłek Hahna, włożony w edycję dzieł autora *Ballady*. To pierwsze krytyczne wydanie dzieł Słowackiego³² podjął wspólnie z Bronisławem Gubrynowiczem w lwowskim Ossolineum. Pracę ukończyli w 1909 r., w setną rocznicę urodzin poety. Hahn opracował edycję utworów dramatycznych, Gubrynowicz — epickich i lirycznych.

Wynik tego trudu ocenił m. in. Stanisław Wasylewski w swoim pamiętniku stypendysty Ossolineum. Wspominając o pewnych usterkach wydawnictwa, pisał jednak: „Osoba Wiktora Hahna dawała gwarancję, że wspólnie z Gubrynowiczem odtworzą cały zasób fragmentów i wariantów w sposób ściśle naukowy i dadzą przyszłym badaczom podstawę do badań nad układem ostatecznym, czyli odbudowanie zdruzgotanej kolumny”³³.

Hahn przygotował do druku księgi pamiątkowe, poświęcone P. Skardze, J. Słowackiemu, Z. Krasińskiemu i L. Cwiklińskiemu. On także redagował, z polecenia Senatu Akademickiego, *Kronikę Uniwersytetu Lwowskiego za lata 1898/99—1909/10* oraz *Pamiętnik obchodu jubileuszowego w 250 rocznicę założenia Uniwersytetu we Lwowie przez króla Jana Kazimierza*.

Wypada wreszcie bodaj krótko wspomnieć bogatą działalność Wiktora Hahna w towarzystwach i instytucjach naukowych. Już w 1900 r. wszedł do ścisłego komitetu organizacyjnego Towarzystwa dla popierania Nauki Polskiej we Lwowie, a po jego ukonstytuowaniu się został czynnym członkiem tego towarzystwa. W Towarzystwie Filologicznym we Lwowie pełnił w latach 1899—1903 funkcję sekretarza, należąc od 1902 r. do komitetu redakcyjnego organu Towarzystwa, czasopisma „Eos”. Od 1905 r. do 1928 r. był wiceprezesem Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza we Lwowie, redagując jednocześnie w latach 1912—1921 jego czasopismo, „Pamiętnik Literacki”.

Ponadto Hahn działał w Komisji Historii Literatury Polskiej i Komisji Filologicznej Akademii Umiejętności oraz był członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu i Lublinie. W 1911 r. był jednym z założycieli i członkiem Rady Nadzorczej Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego w Krakowie.

Gdy organizowano uroczystości stulecia urodzin Juliusza Słowackiego, Hahn był sekretarzem Głównego Komitetu Obchodu we Lwowie i współdziałał w powołaniu szeregu komitetów prowincjonalnych. W czasie uroczystości jubileuszowych we Lwowie, Krakowie i Poznaniu wygłaszał poświęcone pocie odczyty. Z inicjatywy Hahna we Lwowie stał się pomnik Słowackiego.

Wiktor Hahn liczył w momencie śmierci 88 lat, pracował jednak niemal do ostatnich chwil życia, całkowicie poświęciwszy je nauce. Poza pracami opublikowanymi pozostały po nim liczne rękopisy, a także listy i inne dokumenty. Wiele z nich, dotychczas nie opracowanych, znajduje się w Archiwum Polskiej Akademii Nauk.

³² J. Słowacki, *Dzieła. Pierwsze krytyczne wydanie zbiorowe*. T. 1—9. Lwów 1909.

³³ S. Wasylewski, *Pod kopułą lwowskiego Ossolineum. Pamiętnik stypendysty i asystenta Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1905—1910*. Wrocław 1958, s. 41.

ВИКТОР ГАН (1871—1959) — ИСТОРИК ЛИТЕРАТУРЫ, БИБЛИОГРАФ И ОРГАНИЗАТОР НАУЧНОЙ ЖИЗНИ

В 1969 году исполнилось десять лет со дня смерти Виктора Гана — крупного историка литературы, выдающегося библиографа, ученого, активно участвовавшего в организации научной и культурной жизни Польши.

Статья приурочена к этому юбилею. В ней вкратце охарактеризованы научные интересы, деятельность и творчество Виктора Гана, а также его заслуги в деле развития польской науки и культуры.

До 1914 года Ган жил и работал главным образом во Львове. После второй мировой войны он поселился в Варшаве, где получил должность профессора в Варшавском университете.

Профессор Ган больше всего занимался историей классической литературы, историей польской литературы, библиографией и библиотековедением. Кроме того, он много усилий вложил в научно-организаторскую и издательскую работу.

Однако самые большие заслуги он имеет в области библиографии. Интерес к библиографии сочетался у Гана с литературными интересами с самого начала его научной деятельности. В ту пору, когда он начинал исследовать библиографию, она еще не привлекала, внимания польских ученых и находилась в крайне запущенном состоянии. Поэтому Ган занимает место среди пионеров в этой области науки.

Хотя ученый был знаком с теоретическими вопросами, его следует считать прежде всего библиографом-практиком. Ган оставил после себя более 60 библиографических трудов из них наиболее ценным является *Библиография польской библиографии*, вышедшая тремя изданиями. Это первый такого рода научный труд в истории польской библиографии.

WIKTOR HAHN (1871—1959) — HISTORIAN OF LITERATURE, BIBLIOGRAPHER AND ORGANIZER OF SCIENTIFIC LIFE

In 1969 ten years had passed since the death of Wiktor Hahn, an outstanding historian of literature, distinguished bibliographer and at the same time organizer of scientific life.

The article, written to commemorate this anniversary, briefly presents the scientist's interests, the fields of his activity and his contributions to the development of Polish science and culture.

Before the First World War W. Hahn was mainly active in Lvov, after World War Two he settled in Warsaw where he worked at the university.

Professor Hahn's scientific activity included the history of classical literature, the history of Polish literature, bibliography and librarianship. At the same time he put a lot of energy into editorial work and into organizing science.

However, his most lasting contributions were made in the field of bibliography; from the beginning of his scientific work he combined it with his literary interests. When he began his bibliographical activity, this field did not find proper understanding in this country and it was greatly neglected, thus W. Hahn is one of its pioneers.

Although he was acquainted with theoretical problems, W. Hahn was a practicing bibliographer, he left over 60 bibliographical registers. Among them the *Bibliography of Polish Bibliographies* which has been published three times is of the greatest importance; it is the first work of its type in the history of this country's bibliography.